

הצדיקים שהובטחו מפי ה' בניצחון מרגישים צורך לנקום נקמת אחיהם בעבר הירדן שהמדינים נמליהם זבח וצלמונע עשו להם צרות רבות, (רש"י) ואכן השלש מאות איש עיפיים - חלשים מהרדיפה ורעבים.

ה. ויאמר לאנשי סכות תנו נא ככרות לחם לעם אשר ברגלי כי עיפיים הם ואנכי רדף אחרי זבח וצלמונע מלכי מדין.

(הסבר)

גדעון כמנהיג דואג לאנשים אשר איתו, וכשהגיע בעבר הירדן לסכות אשר בנחלת גד אין הוא מבקש עבור עצמו כלל, אלא תנו נא ככרות לחם לעם אשר ברגלי מ- 2 סיבות. 1) כי הם רעבים, ומצות גמילות חסדים והכנסת אורחים יש כאן. 2) הרי אני רודף אחר זבח וצלמונע להצילכם מהם, ואמנם לא ביקשתי מכם לסייע לי לבוא לרדוף עימי, אך לפחות תנו לחם לעם הרודפים.

ו. ויאמר שרי סכות הכף זבח וצלמונע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם.

(הסבר)

ויאמר- לשון יחיד, אחד השרים עונה בשם כולם, לא נוכל להסכים עמך, אין אנו בוטחים בישועתך כאילו זבח וצלמונע בידך שלא נפחד מנקמתם, אם תנוצח. כי אז ידונו אותנו וינקמו בנו על אשר נתנו יד נגדם ולכן אין אנו יכולים ליתן לך כלום. (אין להם אמונה מספקת שגדעון יציל את העם מידי מדין. יודעים הם שהמדינים עדין הם עם רב (15 אלף) ואין נראה בדרך הטבע שגדעון ושלש מאות אנשיו יצליחו לנצחם, אמנם יתכן ששמעו שבצורה פלאית נהרגו על ידו 120 אלף איש, אך מיחסיים את זה גם לרדיפת ישראל על רבבותיו, בצורה טבעית, ולא למתי מספר.)

*הכף זבח וצלמונע עתה בידך- האם לכדת כבר בידך את כפות ידי זבח וצלמונע

ז. ויאמר גדעון לכן בתת ה' את זבח ואת צלמונע בידי ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים

(הסבר)

גדעון רואה כאן מידות מושחתות, (1) חוסר אמונה בישועת ה', (2) חוסר הכנסת אורחים, (3) כפיות טובה לרוצים לנקום את נקמתם, (4) הכנסת רפיון לרודפים. (הוא מכיר בבכתי כוחות הנפש, כי אין פחדם מכח אחריות לאנשי עירם מנקמת מדין, זה מהשפה ולחוץ, הענין העמוק הוא מידות מושחתות, מצד שני) הוא חייב לחזק את הלוחמים, אמנם אצלו אין ספק בישועתו, כדבר ה', אך מי יודע מה כוחה של הסתה לעשות, לכן עונה: כרגע ממחר אני לגמור שליחותי מהבורא, אך כאשר זבח וצלמונע יהיו בידי אז אדוש את בשרכם עם קוצי המדבר.

ח. ויעל משם פנואל וידבר אליהם כזאת ויענו אותו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות.

(הסבר)

הוא ממשיך לעלות בחלק בני גד ומגיע לפנואל, בעיר זו מצוי מגדל מרכזי המגן על העיר בעת צרה, גם אליהם הוא פונה כאחים, תנו נא לאנשי היעפים ככרות לחם, הרי אנו רודפים לנקום את נקמתכם ולהצילכם להבא מכף מדין, אם תרצו יש כאן: הכנסת אורחים, הכרת הטוב, בקשת מנהיג אשר עשה ישועה לישראל. אך הם ענו כאשר ענו אנשי סכות בסירוב מוחלט, כאן מרגיש גדעון אין כבר פחד כל כך מהמדינים, כי המגדל הוא מבצרם, עליו בוטחים. אין הם עונים לו הכף זבח וצלמונע בידך, אלא אין אנו מכירים בטובתך המגדל מבצרינו.

ט. ויאמר גם לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתך את המגדל הזה.

(הסבר)

עונה גדעון לאנשי פנואל, בשובי בשלום, אתוך את המגדל הזה. אינו מזכיר להם כאשר יתן ה' את זבח וצלמונע בידי,

פרק ח'

א. ויאמר אליו איש אפרים מה הדבר הזה עשית לנו לבלתי קראות לנו כי הלכת להלחם במדין ויריבון אתו בחזקה.

(הסבר)

אנשי שבט אפרים פנו בטענה חזקה למנשה. כי הם הרגישו עלבון רב שבתחילת המלחמה לא קרא להם גדעון כמו לשבט אשר זבולון מנשה ונפתלי, ורק עתה בעת הרדיפה אז הזעיק אותם, ושבט אפרים ידעו את ברכת משה שהצלחותיהם יתירות על שבט מנשה, שהרי אמר בכור שורו הדר לו, וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח, והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה. זאת אומרת שיעקר גבורת יוסף מתיחסת אל שבט אפרים, שהם כרבבות ביחס לאלפים של מנשה, והנה קורא ה' לעשות תשועה גדולה לישראל ומתעלמים מהם. ואע"פ שמכל האנשים הרבים שבאו, נבחרו ע"י ה' רק 300 איש הצדיקים, על זה ודאי שיש להם יותר להעלב, היעלה בדתך שאין בכל שבט אפרים צדיקים שלא מתאים לך אפילו להזמין למלחמה שמא יבחר ה' מתוכם גם אנשים ללכת למלחמה ולכן רבו עמו בחזקה, על שלקח את עטרת הנצחון לו ואשר ודאי מגיע לפחות "גם" להם.

ב. ויאמר אליהם מה עשית עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר.

(הסבר)

גדעון עניו בעיניו, בורח מהשררה והכבוד, והצלת כלל ישראל עומדת לנגד עיניו, מבין שמענה רך משיב חימה, אין עתה זמן כשר לויכוחים, עתה נמצאים באמצע מרדף אחר פליטי מדין, אמנם יושבי ארץ ישראל כבר לא יסבלו ממדין, כי 120 אלף איש נהרגו, והנשארים מעטים הם, אך בני ישראל הדרים בעבר הירדן עדין יוכלו לסבול מרורות ממחנה מדין הנשארים כשיאספו אליהם את מחנות בני קדם אחיהם ויבואו לנקום נקמת אחיהם. ועוד ה' אמר לגדעון שעל ידו והשלש מאות איש יושיע את ישראל עדין יש לו אשראי לניצחון עד כלותו את מדין, לכן מפיסס בדברים ואומר להם: הנה הוכיח ה' כאן את מעלתכם, האם עד עתה עשיתי גבורה כמוכם, הרי גדולה הגבורה שעשיתם אתם בסוף הרדיפה, שהם כעוללות שבאים בסוף הבציר, בהרגכם את עורב וזאב מלכי מדין מכל מעשי שעשיתי מתחילת המלחמה שנקראת בציר. וכיון שניכר לכל גבורתכם וכוחכם, וראו כולם שה' בחר בכם להצלת עמו שוב אין אתם צריכים לבוא בטענות. והמשיך דבריו ביתר פירוט.

* ובת"י - הרי טובים חלשי שבט אפרים יותר מגבורי בית אביעזר. (השפיל עצמו ומשפחתו למען השלום.)

ג. בידכם נתן א-לקים את שרי מדין את ערב ואת זאב ומה יכלתי עשות ככם אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה.

(הסבר)

הרי בידכם נתן ה' את מלכי מדין עורב וזאב, ומלחמתכם היא עיקר הצלחת המערכה, כי בעוד נמצאים המלכים יוכלו שוב לאסוף חיל ולצאת למערכה, ובמותם נסתלקה גבורת מדין, ומה גבורה אוכל אני לעשות שישוה לגבורתכם. אז רפתה - נחלשה, רוחם מעליו- רוח כעסם מעליו. כשדבר דברים אלו (אמנם אצל יפתח לקמן בפרק יב' כשבני אפרים באו בטענה, הגם שענה להם דברים צודקים בכל זאת לא היה שם רוח התבטלות וענוה כגדעון והתוצאה שם ארבעים ושנים אלף הרוגים ממלחמת אחים.)

ד. ויבא גדעון הירדנה עבר הוא ושלש מאת האיש אשר אתו עיפיים ורדפים.

(הסבר)

גדעון הגיע לירדן, וממשיך ברדיפתו בעבר הירדן המזרחי, אמנם העם משאר השבטים הפסיק ברדיפתם, מאחר שכבר לא נשקפה להם סכנה יותר, אך גדעון והשלש מאות איש

הראויים לעונש, וכך גם נפסק להלכה ברמב"ם (הלכות סנהדרין פכ"ד הלכה ז-ח) וכן יש לדיין לנדות ולהחרים מי שאינו בן נידוי כדי לגדור פרץ כפי מה שיראה לו והשעה צריכה לכך וכו' וכן יש לדיין לעשות מריבה עם הראוי לריב עמו ולקללו ולהכותו ולתלוש שערו וכו'. גדעון מבין שזה עליו לעשות עתה, ועל כן לוכד (תופס) נער מאנשי סוכות ושואלו מי הם שרי סוכות, וכדי שלא ישכח כתב לעצמו את שמותיהם (אע"פ שהיה חול המועד פסח) והיו שבעים ושבעה זקנים.

הערה: האברבנאל בתחילת שופטים מאריך בדיני השופט ומעמדו, ומוצא שם 5 דברים ששופט דומה למלך, ו- 5 דברים ששונה ממנו. ואפרטם בקצרה.

שנים:

- 1) שניהם מתמנים על פי ב"ד ויקבלום ישראל עליהם.
- 2) שניהם ממונים על המלחמות לצאת ולבוא לפני העם, וכן שופטים את העם.
- 3) שניהם מכים שלא בדין ושלא מן התורה כפי צורך השעה.
- 4) חייבים בכבודם ובמוראם בשוה, והממרה פיהם חייב מיתה.
- 5) כמו שהמלכים מלכו זה אחר זה וכך נמנים שנותיהם, כן השופטים נקראים ששפטו זה אחר זה וכל זמן השעבוד נקרא זמן אותו השופט.

אינם שנים:

- 1) המלכים נמשחים ע"י נביא, והשופטים אין בהם משיחה
 - 2) המלך יכול לדון בין אדם לחבירו גם לא לפי דין תורה מה שאין כן השופט שחייב לדון על פי דין תורה.
 - 3) על המלך יש איסור להרבות נשים וסוסים, ומצוה לכתוב ס"ת לעצמו, ולא על השופט.
 - 4) אין רוכבין על סוס המלך וכו' ויכול לקחת את אשר יחפוץ לשרתו כנאמר בשמואל א' (ח' -יא, יח) ולא השופט
 - 5) המלך משנמשח זכה למלוכה לו ולבניו לעולם, מה שאין כן השופט.
- ולפי זה מסביר האברבנאל שגדעון דן את אנשי סוכות ופנואל מדין מלך, ושופט.

הערה: וילכד נער - אין הוא לוקח אדם מבוגר שהוא בעל נסיון ויבין מטרתו, וינסה להשתמט או יחסיר חלק מהראשים, אך נער שאינו בעל נסיון יכול לחשוב שמטרתו לטובה או שעדין אין לו אחריות מספקת להמנע מלמסור את שמות אנשי העיר ועל ידי זה יוכל לדעת את שמות כולם.

טו. ויבא אל אנשי סוכות ויאמר הנה זבח וצלמנע עתה אשר חרפתם אותי לאמר הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים לחם.

(הסבר)

גדעון מגיע אל אנשי סוכות ואומר הנה זבח וצלמנע שבזיתם אותי ואמרתם האם הם בידך שניתן לאנשיך העייפים (- הרעבים) לחם. 2 טענות בפי גדעון א' אשר חרפתם אותי, ביזוי השופט ובפרט שנתמנתי לשופט ע"י הקב"ה לעשות ישועה זו ממדין וכיון שנתקיימה כבר חלק של הנבואה שמתו 120 אלף מהם הרי הוכח שנבואתי אמת, וכאילו זבח וצלמנע אכן בידי, חירופכם אפה הוא על עצם שליחותי מה' ב', כי נתן לאנשיך "היעפים" לחם. בטענתם לעיל לא מוזכר מילת היעפים, אלא גדעון מוסיף אף אם נאמר שזה "לאנשיך" ולא לאנשינו, אתם רואים אותם כצבא פרטי שלי ולא בשליחות עם ישראל, מכל מקום עייפים הם, ואיה מידת הכנסת אורחים שבכם.

* מענין שגדעון התנה את עונש אנשי סוכות בתת ה' את זבח וצלמנע בידי, ואילו באנשי פנואל אמר בשובי בשלום, (לכאורה אפילו אם לא ילכדם, אלא יחזור מהמערכה בשלום כבר יענישם) יתכן, שאצל אנשי סוכות הרגיש חיסרון באמונה, ולכן לחזק האמונה הביא את זבח וצלמנע לומר ראו, הביטו והתבוננו בדברי ה' כיון שהבטיח הדבר אין מעצור לו להושיע ברב או במעט והנה הלא יאומן נעשה, במחנה של 300 איש רדפתי אחר 15 אלף איש והם בידי.

אלא כשאשוב בשלום אתוץ את המגדל הזה, אתם בוטחים בעצמכם אינכם מרגישים את צער אחיכם, כיון שלכם יש מקום להסתיר אתם נמנעים לעזור להציל את אלו שאין להם כח להסתיר, אתוץ לכם את המגדל, ותרגישו כמו שאר אחיכם.

י. וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים מכל מחנה בני קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב (הסבר)

זבח וצלמנע הצליחו לנוס עד קרקר עם הנותרים כחמישה עשר אלף (לפני מנוסתם הצליחו זבח וצלמנע להרוג יהודים בהר תבור כדלהלן) אך עתה הם עייפים ממנוסה ארוכה כל כך שבורים ממכתם האנושה, קרוב לתשעה חלקים ממחניהם מתו, עצם ריחוק בריחתם עד קרקר (שלפי חלק מהמפרשים הוא מרחק של קרוב ל- 200 ק"מ לפי המפות) מעיד על החרדה העצומה שעברו. וגדעון מנצל את המצב טרם יתאושו...!

יא. ויעל גדעון דרך השכונות באהלים מקדם לנבח ויגבהה ויך את המחנה והמחנה היה בטח.

(הסבר)

אמנם אין לאנשי גמלים לרכב עליהם כאשר נוס אנשי מדין, דרך ארוכה עשו הוא וה- 300 איש שעמו, אך מעדיף לילך סביב כדי לא לעורר חשדם של המדיינים וליפול עליהם פתאום ולהומם, לכן עלה דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהליהם, מזרחית לערי נבח ויגבהה שדרים בהם ישראל, ועיני המדיינים היה להשמר מצד זה, אך הוא הלך בדרך עקלתון, ונפל עליהם פתאום והכה במחנה, והמחנה היה שוכן בטח, לא העלו על דעתם שגדעון ירדפם כל כך רחוק, וכן לא העלו על דעתם להשמר מצד ארץ קדר, ואז...

יב. וינסו זבח וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את שני מלכי מדין את זבח ואת צלמנע וכל המחנה החריד.

(הסבר)

החריד את המחנה, וינסו וילכד את זבח וצלמנע מלכי מדין הנותרים. ולשיטת רש"י חלק זה של המערכה היה ביום, ואע"פ שהיה רק עם שלש מאות איש נגד חמישה עשר אלף ומדוע ברחו מפניו, יתכן שהפחד שהיה להם שגדעון בא גם כאן היה כל כך עצום, שלא ראו ולא הביטו והמשיכו לנוס כל אחד על נפשו. ואולי חשבו שעושים להם מערב כמו שעשו בתחילת המלחמה שבאים לכתרם מכמה צדדים, ויותר מסתבר שזה חלק מהנס שהפחד היה גדול. אך הרד"ק והרלב"ג לומדים מכח הקושיה הנ"ל שגם חלק זה נעשה בלילה ולא ראו מספרם, ויתכן שצעקו חרב לה' ולגדעון כמו שעשו בתחילת המלחמה

יג. וישב גדעון בן יואש מן המלחמה מלמעלה החרס.

(הסבר)

ומספר הפסוק שגדעון הספיק לחזור מהמערכה כשהשמש הייתה עדין לפני שקיעתה, אז שלמה הישועה. ופירוש החרס השמש, מלמעלה החרס - שהשמש עדין היתה למעלה ברקיע ועדין לא שקעה, כך פירש רש"י, אך כבר הזכרנו את החולקים וסוברים שהמלחמה היתה ביום ולמעלה החרס פירוש קודם זריחת השמש.

יד. וילכד נער מאנשי סוכות וישאלהו ויכתב אליו את שרי סוכות ואת זקניה שבעים ושבעה איש.

(הסבר)

עתה כשנשלמה המלחמה רואה גדעון צורך, לשלם לאנשי סוכות ופנואל על רוע מעלליהם. מ- 2 סיבות. א) הרי נבחר להיות שופט, ושופט דינו כמלך, כמו שנאמר אצל יהושע (א' - יח) כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת, רק חזק ואמץ, ומלך מותר לו לענוש את המורדים בו. ב) אפילו היה דיין בלבד יש לו לענוש את

כ. ויאמר ליתר בכורו קום הרג אותם ולא שלף הנער חרבו כי ירא כי עודנו נער (הסבר)

גדעון אומר ליתר בכורו (יתכן שהיה אף הוא מהשלהש מאות אנשים, אלא שלא מובן מדוע פחד לשלוף חרבו אם השתתף במלחמה, ואולי מפני מורא הכבוד מפני המלכים. ויותר מסתבר שגדעון חזר אחר שהעניש את אנשי סכות ופנואל לביתו ושם (דן את זבח וצלמנע) קום הרג אותם, כי היות ואף אתה גואל הדם כמוני כי בנו של האדם כמוהו (מלבי"ם וכ"י) ורצה שיתחיל בגבורה של הריגת מלכים שהוא כבוד גדול וסימן טוב לעתיד (אברבנאל). אך לא שלף הנער חרבו כי ירא להרוג מלכים חשובים כאלו כי עודנו נער.

כא. ויאמר זבח וצלמנע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג את זבח ואת צלמנע ויקח את השהרנים אשר בצוארי גמליהם.

(הסבר)

זבח וצלמנע מבקשים מגדעון קום אתה והרגינו, כי כאיש גבורתו, כלומר 2 סיבות לדבר. 1) כי ראוי שאת המלכים יהרגו אנשים חשובים, ולפחיתות כבוד יחשב אם יהרגם אדם פשוט, לכן אתה החשוב הרגינו, ומתפרש הפסוק שהללו את עצמם ואמרו שראוי לאיש החשוב כמוני שיתחשבו בגבורתו וימיתוהו גבורים אחרים כמו שר הצבא. 2) כי גבורתך כאיש ונמות מהר ולא נתייטר במיתיתנו כל כך כמו אם יהרגנו נער שיארוך לו זמן רב עד שימיתנו. ומתפרש הפסוק כי לפי שנות האיש הוא גבורתו, ובגבורתך נמות מהר ולא יפגע בנו הנער ששנותיו מעטות. עשה גדעון את מבוקשם, והרג את זבח וצלמנע בעצמו, ולקח את השהרונים- הם תכשיטים שרשראות בדמות ירח - סהר, שהיו בצוארי גמליהם. והאברבנאל פירש שהם מגינים יפים שהיו בצואר גמליהם להצילם שלא יפגעו בהם חיצים. והזכיר את נדיבות לב גדעון שלא לקח שלל מהמלחמה כי אם את השהרונים ובגדי המלכים להזכיר לעצמו הנס. וכך היה מנהג ששר הצבא מקבל את בגדי ותכשיטי המלכים המובסים.

כב. ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין.

(הסבר)

בני ישראל מציעים לגדעון שיהיה מושל עליהם, והממשל יהיה כדרך המלכים שמוריש את זכותו לבניו שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. וגם כאן ימשך שלטונו גם לדורות שאחריו, ונימקו את הצעתם, כי ה' בחר בו להצילם מיד מדין.

כג. ויאמר אליהם גדעון לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם.

(הסבר)

גדעון עניו בטבעו מסרב לקבל הצעת היהודים ואומר לא אני הצלתי את ישראל כי אם ה', לכן לא ראוי שאני ימשול בכם ולא בני ימשל בכם, אלא ה' הוא הראוי למשול בכם.

* יש מקום להתבונן על גודל ענותנותו של גדעון, אדם שמקבל הצעה מהעם למלוך עליהם הוא זרעו בהסכמתם, ורואים בו את המוכשר לכך, העם חייב לו הכרת הטוב על שהצילם מכף מדין, ואינו מהרהר לרגע לומר, אשאל בנביאים, או באורים ותומים, אלא דחיתו היא מהירה והחלטית ולא מותירה מקום לויכוח, לא אני אמשל בכם, ולא בני ימשול בכם, אלא ה' הוא ימשל בכם. להקרא שופט, להנהיג את העם בדרך הטוב ולשפטו כדון, כן. לכך הוא נבחר מה', אך למלך "לא!".

* ובילקוט - הם אמרו 3 דברים (משל בנו 1) גם אתה, 2) גם בנך, 3) גם בן בנך. והוא אמר 3 דברים, 1) לא אמשל אני בכם, 2) ולא ימשל בני בכם, 3) ה' ימשל בכם. אמר לו הקב"ה, חייך שאני מעמיד ממך בן שימלך 3 שנים כנגד ה- 3 דברים שאמרת, הוי (ע"ז נאמר) ולפני כבוד ענוה. לפני

ומעתה שיש אמונה הטענה היא כפלים מדוע לא תתנו לאנשים אחים העייפים לחם.

טז. ויקח את זקני העיר ואת קוצי המדבר ואת הברקנים וידע בהם את אנשי סכות.

(הסבר)

גדעון לוקח את זקני העיר, ומביא קוצים וברקנים שהיו גדלים במקום והכה בהם את "אנשי" החשובים - הזקנים של סכות עד שנשברו הקוצים עליהם. ולשון וידע ת"י ותבר ושיבר, והרד"ק מבאר שהוא מלשון ידוע חולי שפירושי שבור ממחלה. ופירוש נוסף הסביר הרד"ק הודיע להם פשעם, כי ע"י שהכם הודיע לשאר בני העיר את רוע הדבר שעשו הזקנים.

יז. ואת מגדל פנואל נתץ ויהרג את אנשי העיר (הסבר)

משם פנה אל פנואל, (לכאורה לא חזר כפי שהלך שהיה פנואל ראשונים) ונתץ את המגדל, מעתה תהיו כשאר איש ישראל תצורו בצרתם ואל תאמרו שלום עלי נפשי כי מגדל יש לי, אלא שהוסיף הפסוק שהרג את אנשי העיר, ברד"ק משער שאנשי העיר נלחמו עמו ולא הרשו לו להרוס את המגדל לכן הרגם. וברלב"ג לעיל מבאר שמתחילה כיון גדעון במה שהזהירים שיתוץ המגדל שגם יהרג את אנשי העיר אך כדי לא להגרר אז למלחמה עמם לא פירש דבריו, אלא שזה גופא קשה מדוע החמיר באנשי פנואל יותר מאנשי סכות בהחלטת העונש שיעשה אחר כך, ואולי כאשר הגיעו לפנואל כבר היו רעבים ביותר עד חשש פיקוח נפש, וכיון שעברו על לא תעמוד על דם רעך הבין גדעון שמגיע להם עונש מיתה.

יח. ויאמר אל זבח ואל צלמנע איפה האנשים אשר הרגתם בתבור ויאמרו כמוך כמוהם אחד כתאר בני המלך.

(הסבר)

ביאור הפסוק הזה כפשוטו מוקשה, כיון שפירט אשר הרגתם בתבור מה שואל איפה האנשים, ואם מבקש להביאם לקבר ישראל ושואל איפה הם תשובתם לא היתה ממין הטענה, ובכלל לא מובן מדוע מתנצל ואומר לו החייתם אותם לא הייתי הורגם, האברבנאל מסביר שמילת איפה מתפרשת כאן אֵיכָה, כלומר איך היה מראה האנשים שהרגתם בתבור, יתכן שאחיו היו בין הלוחמים בתבור ולא ידע אם גם הם בין הנספים או שנלקחו בשבי ולכן שאל איך היה מראה הנהרגים. וענו לו כמוך כמוהם, הם דומים לך, ואחד מהם הוא ממש כתואר בני המלך - כבניך. (ת"י) ורש"י מבאר כמוך כמוהם אחד, מראה אחד לכם כי גם הם היו נראים כתואר פני מלך.

* המלבי"ם מבאר שמנהג עורכי המלחמה שאין הורגים את המלכים שנשבו בלי סיבה, וכאן ביקש גדעון לשפטם ולמצוא סיבה להרגם, לכן שאלם מדוע הרגו את האנשים בתבור, וענו כי הם היו מורדים כמוהו כי היו מתנהגים בתכסיסי מלכות כראוי לבני המלך, וחשבו שהיו בניו, ועל זה ענה להם הם לא היו בניו, ולא היו מורדים, ומה שנראו בצלמי כי אחי בני אמי הם, וכיון שהרגתם אותם חינם אני גואל הדם שלהם ומגיע לכם מיתה. (ולדבריו מסתמא לא הרגו אותם במלחמה זו כי על המתים במלחמה אי אפשר לטעון למה הרגתם, אלא לפני המלחמה הרגום.)

יט. ויאמר אחי בני אמי הם חי ה' לו החיתם אותם לא הרגתי אתכם

(הסבר)

ענה גדעון מדבריהם אני מבין כי אחי בני אמי הם, וקודם חשבתי אולי נלקחו בשבי ואז הייתי מחליפכם בהם ומשאירכם בחיים (אברבנאל, וזה שאמר חי ה' - נשבע בשם ה' כי אילו היו משאירים אותם בחיים לא הייתי הורגם) אך מאחר שהרגתם אותם גם אתכם אהרוג ואנקום נקמת דם אחי מכם.

שכונת גדעון היה לעבודת כוכבים. אך בילקוט כאן רמז ס"ד, מובא בשינוי לשון, ארשב"ל שלשה הם שנאמר בהם בשיבה טובה, אברהם ושוה לו, דוד ושוה לו, גדעון ולא שוה לו, שנאמר ויעש אותו גדעון לאיפוד ויהי למכשול. ולמה עשה איפוד, לפי שמנשה לא היה באבני אפוד כי אם אפרים ולא היה לו מזל, לפיכך עשאו. ואע"פ שעשאו לשם שמים היה למכשול לכל ישראל שכשלו בו וסברו דבר אחר (ע"ז) הוא, ואמרו לשם טעות נתכוין ותקנו (ועשאו) ולפי שלא היה שבת באפוד לא היה לו מזל באותו אפוד ובאותו תיקון. (ובזית רענן שם מבאר שאע"פ שבאיפוד היה כתוב רק יוסף, ולא אפרים ומנשה עיקר שבת יוסף שבת יוסף אפרים כדכתיב וישם את אפרים לפני מנשה) הרי לנו שזה מחלוקת המדרשים.

* במעם לועז מובא פירוש על מה שעשה איפוד דוקא, כי האיפוד של הכה"ג היה מכפר על עוון ע"ז, ולכן בחר בזה לומר שאף שהיה בזמנו חטא של ע"ז בישראל, לא היבית ה' און ביעקב, וכמו שהאיפוד מכפר על ע"ז כן כיפר להם ה' על חטאם והצילם. אלא שנסבב הדבר זמנו ישראל אחר אפוד זה, (וגם על נחש הנחשת שעשה משה נאמר שחזקיהו קיצץ את נחש הנחשת שהיו טועים אחריו, עיין פסחים פ"ד משנה ט')

כה. ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון.

(הסבר)

מדין אחר אשר נחלה מכה ניצחת מגדעון נכנעה מפני בני ישראל, ולא הוסיפו להרים ראש ולהצר צעדי ישראל, והארץ שקטה ממלחמה כל ימי גדעון במשך 40 שנה (שנים אלו לא כוללים את ה- 7 שנים של השעבוד של מדין, ובזה הוא שונה משאר השופטים שהשעבוד נכלל בשנותיהם, וכן מובא בסדר עולם פי"ב, וארבעים שנה של גדעון ושבע שני מדין לא עלו מתוכן. וכנראה דייקו חז"ל את זה מיתור הלשון ותשקוט הארץ ארבעים שנה "בימי גדעון". שביאורו שכל ה- 40 שנה היו בימי גדעון ואינו כולל השעבוד).

כט. וילך ירבעל בן יואש וישב בביתו.

(הסבר)

הנביא מלמדינו שהישועה היתה כל כך גדולה שלא היה צריך גדעון לעמוד על משמרת ארץ ישראל ולדאוג לצבא שמא יבואו להשחיתה שוב, אלא הלך וחזר לביתו בהשקט ובטחה. ל. ולגדעון היו שבעים בנים יצאי ירכו כי נשים רבות היו לו.

(הסבר)

גדעון שהיה משבט מנשה, שהוא מיוסף, אכן פרה ורבה כברכת יעקב אבינו וידגו לרוב בקרב הארץ, ונולדו לו 70 בנים, ומסיים הפסוק כי נשים רבות היו לו. יתכן שמספר בניו בא להמחיש לנו את מידת הדין שפגעה בגדעון, בגלל שיצא ממנו מכשול באיפוד שעשה, כי למרות שהיו לו כ"כ הרבה בנים לא נשאר מהם כי אם יותם הקטן, הוי "משפטיך תהום רבה".

לא. ופלגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך.

(הסבר)

חוץ מנשיו הרבים של גדעון היה לו גם פילגש, - זו אשה בלי כתובה וקידושין, ונהיית שלו ביחוד בלבד. ולא היתה גרה עמו, אלא היתה בשכם והיא ילדה לו בן וקרא לו גדעון, אבימלך. נזרקה נבואה מפיו שהוא ימלוך אחריו.

* הרמב"ם כתב פ"ד מהלכות מלכים ה"ד: וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים, נשים בכתובה וקידושין, פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין, אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומוותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש. ולפי זה נראה קצת שהיה מעמדו של גדעון כמלך, ולכן מותר לו לישא פילגש, ויתכן שלכן ציין הפסוק דבר זה. אמנם הרידב"ז שם כתב שבאותו הזמן היו נוהגים היתר גם להדיוט כמעשה פילגש בגבעה שהיה הדיוט. והרלב"ג בתועלת הי"ח אומר שהידיעה

שבר גאון, - שלא נשבר אבימלך עד שנתגאה והרג את אחיו. ומבואר בזית רענן שם, שהיות ואבימלך הרג את אחיו לא היה מגיע לו כלל למשל על העם, ומה שהחזיק מעמד 3 שנים זה בזכותו של גדעון שאמר 3 משפטי עונה אלו.

כד. ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם

(הסבר)

אלא שגדעון מבקש בקשה קטנה, הן יכול היה לקחת מחצית מכל השלל כראוי למלך, (מע"ל) אלא שהפסוק מעיד עליו שלא לקח כלום מלבד בגדי המלכים והשהרונים. שונא בצע הוא, אין עינו אל השלל, ופתאום מרגיש צורך ליצור משהו שיזכיר את הנס הנשגב הזה. הן ב- 300 איש נגד 135 אלף איש, אינו דבר של מה בכך, ויש לתת ביטוי לנס שישאר לדורות, לכן מבקש שיתן כל איש מהשלל שתפס נזם (אף או אוזן) ומבאר שגם בקשה זו הרשה לעצמו לבקש רק כי נזמי זהב (רבים היה) להם. כי המדינים הם ישמעאלים, מבני קטורה והם הולכים עם נזמים, לכן שיתנו לו נזם אחד כל אחד. כדי לעשות אות זכרון לישועת ה'.

* יתכן שיש כאן הדגשה נוספת, ממצב של וידל ישראל מאד- שלא היה בידם להביא אפילו מנחת דל, הגיעו לעשירות מופלגת כזו שמנדבה של נזם זהב לאחד עשו איפוד במשקל אלף ושבע מאות דינרי זהב.

כה. ויאמרו נתון נתן ויפרשו את השמלה וישליכו שמה איש נזם שללו

(הסבר)

בני ישראל ענו: נתן ניתן- כפילות הלשון בא לומר שלא יתנו בכפיה אלא מרצונם הטוב, ומיד פרסו בגד רחב, והשליכו לתוכו כל אחד נזם משללו.

כו. ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן השהרונים והנטיפות ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין ולבד מן הענקות אשר בצוארי גמליהם.

(הסבר)

הפסוק מציין שמשקל נזמי הזהב שנתנו לו העם היה אלף שבע מאות זהב. (שקלי זהב, מצודות), וזה חוץ מהשהרונים (הסברנו לעיל, או שרשרות או מגן לצואר הגמלים) והנטיפות- יונתן תרגם כלילא, = נזר, עטרה. (ובישעיה ג'- יט) תרגם ענקיא, מחרוזת- שרשרת התלויה בצואר האדם, להבדיל מהשהרונים התלויים בצוארי הגמלים, ושינה כאן היות ובהמשך כתוב הענקות, והם מחרוזות) ובגדי הארגמן והחרוזים שבצואר הגמלים שזה קיבל גדעון.

כז. ויעש אותו גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש.

(הסבר)

גדעון עשה מהזהב הנזמים כולל הזהב של הסהרונים וכו' איפוד, לזכרון לנס. ושם אותו בעירו "עפרה". ומסיים הפסוק שנהיה מזה תקלה לגדעון ולמשפחתו, כי זנו ישראל אחריו, ובעון זה מתו כל בניו רח"ל כמו שנראה להלן.

* ובמהות האיפוד מסבירים הרד"ק והרלב"ג שהוא חגורה או מלבוש זהב וכוונת גדעון הייתה לשם שמים ממש, וכמו שכותב רש"י: להיות לזכרון על תשועה גדולה לראות כמה היה חילם כבד שבנזמי חשוביהם היה כל הזהב הזה. ומה שנאמר ויזנו כל ישראל אחריו, מבאר רש"י, לאחר מיתת גדעון. אך הרי"ד פירש כי האפוד שעשה גדעון מין קסמים היה ועונה על פי כשפים דוגמת איפוד הקדש. (ועיין ברמב"ן בראשית לא- יט) ובאמת הוא מחלוקת המדרשים. שבבראשית רבה פרשה מד- כ' מובא, אמר ר"ש לקיש, ג' הם שנאמר בהם בשיבה טובה, אברהם היה שוה לו. דוד שוה לו (כלומר שהרויח מאריכות ימיו). גדעון לא שוה לו, למה, ויעש אותו גדעון לאיפוד לעבודת כוכבים. ומשמע

הזאת היא להורותינו שלא להרבות נשים ופגשים, כי פילגש זו היתה הסיבה שיכרתו כל בניו מהעולם.
 * וברש"י בסוף פרשת חיי שרה ולבני הפלגשים אשר לאברהם פירש שפילגש היא בקידושין בלא כתובה, והרמב"ן שם חולק עליו. והראב"ד תחילת הלכות אישות כתב שאשה המתיחדת רק עם איש אחד (אפילו בלי קידושין) אין בה לא מלקות ולא איסור, והיא פילגש האמורה בתורה.
 לב. וימת גדעון בן יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה אבי העזרי.

(הסבר)

גדעון בן יואש מת בשיבה טובה ולא ראה את מה שיעברו בניו בחיו כי היה שלום ביניהם ונקבר בקבר יואש אביו בעפרה השייכת למשפחת אבי עזרי.

לג. ויהי כאשר מת גדעון וישבו בני ישראל ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם בעל ברית לאלהים.

(הסבר)

ויהי-וי היה, כי מיד אחר מות גדעון חזרו ישראל לסורם והלכו אחר האלילים, ובחרו לאלהים את "בעל ברית" שם של ע"ז (רש"י). אך במסכת שבת פג: דתניא וישימו להן בעל ברית לאלהים זה זבוב בעל עקרון מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בתוך כיסו כיון שזוכרה מוציאה מתוך כיסו ומחבקה ומנשקה. (ויתן שדייקו חז"ל את זה מהפסוק וישימו לשון רבים שכל אחד ואחד שם (מע"ל) עד כדי כך נהיו אדוקים בע"ז.

לד. ולא זכרו בני ישראל את ה' אלקיהם המציל אותם מיד כל איביהם מסביב.

(הסבר)

ואע"פ שראו ישראל את התשועה הגדולה שבשלוש מאות איש היציל ה' את מחנה מדין העצום לא זכרו את ה' המציל אותם מיד כל אויביהם מסביב.

לה. ולא עשו חסד עם בית ירבעל גדעון ככל הטובה אשר עשה עם ישראל.

(הסבר)

ואם אמנם חשבו שחלילה אין זה יד ה' אלא גבורת גדעון היו צריכים לפחות לעשות חסד עם בית גדעון, אלא שגם את זה לא עשו. (והרגו את בניו כמו שמבואר בפרק הבא). וכפל ירבעל גדעון לומר שלא הוקירו את גדעון מצד מעלתו שרב עם הבעל והיה שופט, וגם לא מצד גבורתו כמנהיג שר צבא ששמו גדעון.)

* וי"מ, שמאחר שחזרו לעבוד את הע"ז כעסו למפרע על גדעון שרב עם הפסל, ופירוש הפסוק שלא עשו חסד עם בית "ירבעל" כי כעסו עליו אפילו שהיה גם גדעון ועשה להם את הטובה הזאת. (מע"ל)

* ובילקוט בשם התנחומא: ולא זכרו בני ישראל את ה', למה, שלא עשו חסד עם בית ירבעל, הוי אילו עשו חסד עם בית ירבעל היו זוכרים את ה'. הוי כל מי שעושה חסד כאילו מודה בכל הניסים שעשה הקב"ה מיום שיצאו ישראל ממצרים, וכל מי שאינו עושה חסד כאילו כופר.